

**Velkommen til
ords, s. 25**

SPRÅKNYTT

UTGITT AV SPRÅKRÅDET

40. ÅRGANG 4/2012

- Intervju med Davy Wathne, s. 6
- Språkprisen 2012, s. 10
- Språkleg mangfald på timeplanen, s. 18
- Kallenamn, s. 22

Språkrådet

Fortsatt bacon og ciabatta

En gang iblant møter jeg folk som tror at Språkrådet er svært opptatt av å endre skrivemåten av kjente og kjære ord. For eksempel tror noen at det har blitt bestemt at *bacon* skal skrives «beiken», men i ordbøkene står fortsatt bare *bacon*. Hvordan kan dette ha seg?

Bakgrunnen er denne: Vår forgjenger Norsk språkråd vedtok i 2004 nye valgfrie skrivemåter av ca. 25 ord som var kommet inn i norsk, både bokmål og nynorsk, fra andre språk. Kulturdepartementet godkjente vedtakene i 2005. Blant annet ble *rekkert* godtatt ved siden av *racket*, og *snaks* ble godtatt ved siden av *snacks*. «Beiken» var riktignok fremmet som et forslag til møtet i Norsk språkråd, men forslaget ble ikke vedtatt, selv om «beiken» ligger mye nærmere de vanligste uttalevariantene enn *bacon*. Det at et forslag som ikke ble vedtatt, fortsatt blir husket åtte år senere, sier noe om hvor konservative vi er når det gjelder skrivemåten av ord. Dette er ikke noe spesielt for oss som skriver bokmål og nynorsk. Det er en generell tendens til at skriftspråkene

endrer seg langsommere enn tale-språkene. Sakte, men sikkert godtar vi likevel en hel del endringer i skrivemåter.

I år kan vi markere at det er 150 år siden myndighetene vedtok den første rettskrivningsreformen her til lands. Det var årets 200-årsjubilant Knud Knudsen som hadde foreslått endringene, og reformen betraktes gjerne som hans første store seier i kampen for å fornorske det danske språket. I 1862-reformen ble *Miil* til *Mil*, *Huus* til *Hus*, *troe* til *tro*, *Philosoph* til *Filosof* og *Charakteer* til *Karakter*. Det er liten tvil om hvilke av disse stavemåtene vi kjenner oss mest fortrolige med i dag.

I dette nummeret av Språknytt kan du blant annet lese om ord vi har fått fra italiensk. Språkrådet har ikke tenkt å skynde seg med å foreslå norske måter å skrive *pizzicato* og *ciabatta* på.

God lesning!

INNHALD 4/2012

■ AKTUELT

- 6 Intervjuet
- 10 Engasjerande prisvinnarar
- 14 Grunnloven i nye språkdrakter
- 17 Språkbrukaren

■ INNSIKT

- 18 Hvorfor snakker mennesker forskjellig?
- 22 Kjært barn har mange navn
- 25 Buon appetito!
- 28 Terminologitoppmøte i Noreg
- 30 Statsansatte mener de skriver godt nok
- 32 Språk i et globalisert næringsliv

Har du eit språkspørsmål som du vil at vi skal ta opp i denne spalta, kan du sende oss ein e-post. Adressa er: sporsmal@sprakradet.no. Skriv «Lesarspørsmål» i emnefeltet.

Spørsmål: Skal det vera stor eller liten forbokstav i Facebook, Twitter og Instagram? Finst ordet *tvitring* i norsk?

Svar: Facebook, Twitter og Instagram er å rekna som eigennamn og skal skrivast med stor forbokstav.

I staden for det engelske verbet *tweet*, som opphavleg tyder 'kvitra', kan ein bruka *tvitra* på norsk. Eit pussig samantreff er at *tvitra* minner om det norske ordet *vitra*, som tyder 'varsla, gi melding'. I *tvitra* er det god samanheng mellom skrivemåte og uttale, samtidig som det peikar tilbake til det engelske opphavet. Ei Twitter-melding (*tweet*) kan slik sett gjerne kallast ei *tvitring* på norsk.

Spørsmål: Hva kommer uttrykket *velge på øverste hylle* av?

Svar: En finner lite om dette i ordbøker og bøker om faste uttrykk i språket. Unntaket er Tone Trytis *Norsk slangordbok* (2008), som sier at *fra øverste hylle* betyr 'av høy kvalitet; utenom det vanlige'.

Trolig er *velge fra/på øverste hylle* et språklig bilde fra fornøylespar-kenes verden. På tivolier og liknende steder kan en for eksempel skyte eller kaste på blink, og så får en etterpå ofte velge mellom gevinster av ulik verdi og med ulik plassering (de mest verdifulle øverst på veggen), etter hvor heldig eller dyktig en har vært.

Uttrykket er antakelig av nyere dato og er blitt populært de siste tiårene. Det er interessant nok ikke med i Tone Trytis *Norsk slang* fra 1984, men bare i boka hennes fra 2008. Det eldste treffet i avisdata-basen Retriever er fra 1985.

Spørsmål: Skal ein bruka stor eller liten forbokstav når ein omtalar lover og forskrifter? Kan ein omsetja titlane til den målforma ein bruker når ein skriv?

Svar: Det skal vera liten forbokstav i titlar og korttitlar på lover og forskrifter, til dømes lov om ligningsforvaltning (ligningsloven). I *Grunnlova* skal det derimot vera stor bokstav ifølgje skrivereglane.

Når vi omtalar den fulle tittelen på ei lov, skal vi alltid bruka den vedtekne tittelen i den målforma lova er skriven i. Difor skal vi skriva *lov om ligningsforvaltning* på nynorsk. Når vi brukar kortformer av lovtitlar, skal dei derimot vera i same målform som teksten elles. Difor skal det heita *likningslova* når vi skriv nynorsk, og *ligningsloven* når vi skriv bokmål.

Det er ofte praktisk å markera fulle lovtitlar ved å setja dei i kursiv eller hermeteikn, slik at det går tydeleg fram for lesaren at det er tale om nettopp ein tittel som blir attgjeven nøyaktig.

Spørsmål: Verbet *forvente* blir mye brukt i dag. Hva er reglene for når en skal bruke *vente* og *forvente*?

Svar: Det er ikke så faste regler for bruken av de to verbene. De brukes mye om hverandre, og *forvente* brukes mer enn før.

Det er ikke nødvendigvis slik at *forvente* bare er knyttet til det å vente på noe positivt. En bibetydning til *forvente* er 'håpe', og vi håper selvfølgelig på noe godt (dersom vi da ikke er skadefro og godter oss over andres elendighet og ulykke). Men *forvente* betyr også 'vente', 'kreve', 'stille krav om' og 'regne med', så det er vel vanligst å bruke ordet når vi har grunn til å tro at noe kommer til å skje. Vi *forventer* ('stiller krav om') at ledelsen rydder opp i problemene, og vi forventer ('regner med') at et jordskjelv vil komme. Hvis man sier: «Jeg forventer at du stiller opp på dugnaden på lørdag», brukes verbet nærmest for å gi en ordre.

Spørsmål: Skal det vera mellomrom i forkortingar som *t.d.*, *f.eks.* og *f.o.m.*? Er det nødvendig med punktum i desse forkortingane?

Svar: Det skal ikkje vera mellomrom i slike forkortingar. Det rette er altså *t.d.*, *f.eks.* og *f.o.m.* I desse forkortingane skal det dessutan vera punktum etter kvart ledd. I forkortingar som ikkje gjeld mål og vekt, skal det vera punktum til slutt. Det finst fleire døme på lista over forkortingar på nettsidene til Språkrådet.

Spørsmål: Jeg mener at det er forskjell på betydningen av ordene *sjalu* og *misunnelig*, men ifølge ordbøkene betyr de det samme. Kan det stemme?

Svar: Det kan være at ordene *misunnelig* og *sjalu* ikke er fullgodt forklart i ordbøkene, i og med at de der ser ut til å være delvis synonyme. Rett nok kan de ofte brukes om hverandre. Begge ordene innebærer et agg til noen, og begge innebærer et ønske om å ha eller eie noe(n). I noen sammenhenger kan de likevel ikke brukes om hverandre.

Vi kan forklare det å være *sjalu* (fra fransk *jaloux*) som 'å ville ha noe (for seg) selv', mens å være *misunnelig* er 'å ikke unne en annen noe' eller 'å ville ha noe som en annen har'. Av og til kan vi derfor bruke både *sjalu* og *misunnelig* i samme betydning. Men dersom det er tale om å hegne nidkjært om noe(n) en sjøl alt har, eller føler et slags eierskap til, kan vi bare bruke *sjalu*.

Eksempel på *sjalu/misunnelig*: Dersom jeg gir noe til en av kollegaene mine, kan andre kollegaer bli *misunnelige*. De vil ha denne tingen selv, istedenfor at kollegaen har den. Dersom også det personlige forholdet mellom kollegaene blir trukket inn, vil nok somme bruke *sjalu* i en slik sammenheng.

Eksempel på *sjalu*: Dersom jeg passer veldig på at kjæresten min ikke snakker med andre, fordi jeg vil ha ham eller henne bare for meg selv, fortjener jeg å bli kalt *sjalu* (her passer det ikke med *misunnelig*).

Når eit ord er ført opp i denne spalta, tyder det berre at vi har registrert at det er i bruk. Det tyder ikkje at Språkrådet går god for ordet. Dersom vi rår til eller rår frå å bruke eit ord, vil vi nemne det uttrykkjeleg.

analogsjokk / digitalprofet *Digitalprofet i analogsjokk. Det er et av livets store spørsmål: Kan lyden av vinyl, med all sin mekaniske feilbarlighet og varme forvrengning, konkurrere mot høyopløst digital musikkgjengivelse? Morten Lindberg trodde ikke det. Mannen bak plateselskapet 2L hadde ikke hørt på vinyl siden han var 13 år og Samantha Fox snurret på platespilleren. Lindberg er kjent for sine audiofile klassiske surroundinnspillinger fra kirkerom og katedraler, med ekstremt høyopløst digitale utgivelser distribuert via nett eller på Blu-ray-plater. De har skaffet ham stjernestatus blant lydfreaks over hele verden.*

Dagbladet 13.3.2012

iPad-fingre / nettbrettnakke *Nå får vi iPad-fingre og nettbrettnakker. Har du vondt i fingrene, hendene, armen, nakken, skuldrene eller ryggen? Hvis du samtidig er storbruker av nettbrett så kan det være årsaken. Salget av iPad og andre nettbrett skyter i været. Mange av oss bruker disse nye verktøyene privat og i økende grad også på jobb. Men det er en bakside ved det. Den britiske avisen Daily Mail Online skriver nå at stadig flere klager over belastningsskader som følge av nettbrett-bruk. [...] Det rapporteres spesielt om numne og smertefulle fingre og hender, samt vonde nakker og skuldre.*

Aftenposten.no 23.2.2012

nu-norsk *Registrerer du ikke at de nye generasjonene er på vei, med globale blikk og nye tungespissvridninger.*

Bokmål, nynorsk og de norske bygdekulturer are soon out. Verdensspråket og felles adferd raser inn via digitale nettverk, etc. Det blir nu-norsk og hip attitude over heile fjøla – banna beint.

Bergens Tidende 17.3.2012

rettsmedhaldig *I folkevandringsrika på 500–700-talet utvikla dei mektige den nyttige læra at ein flokk på opp til tre mann som brukte vald, var kriminelle røvarar som kunne hengjast direkte. Talde flokken fire til 40 mann (der var variasjonar), var det ei feideavdeling som rettsmedhaldig kunne drepe ein god del. Men var flokken på meir enn 40, var det ein (fyrsteleg) «statleg» hær med uavgrensa rett til å føre krig.*

Klassekampen 3.5.2012

rutinebedøvet *Rutinebedøvet. [...] De store, alvorlige rettssakene blir aldri hverdagslige. [...] Men straffesaker flest er ikke slik. De er uanselige ruskesaker. Førerkortbeslag (alle hevder de trenger bilen til yrket sitt), fylleslagsmål (det var selvforsvar, så klart) eller besittelse av narkotika (det var ikke mitt!). De er rutiner som skal bankes unna før aktor og forsvarer må hente i barnehagen. Det er som ruten du har kjørt til jobben hver dag i 10 år. Du kan den i blinde, og du bruker knapt tankekraft. Men du fører fortsatt et tonn stål i drepende hastighet. Hvor oppmerksom er du egentlig? Rutiner er bedøvende for alle.*

A-magasinet 13.4.2012

Sportsspråkets målmann

■ ERLEND LØNNUM

Davy Wathne har ordet i sin makt og øser gjerne av sin kunnskap, til både glede og irritasjon for tv-publikum og pressekolleger. Han er nemlig en mann med meningers mot, også når det gjelder språk: «Sportsspråket er bedre enn sitt rykte.» «Avskaffelsen av skolelatinen var en skandale.» «Nynorsk er en berikelse.» Og så videre, og så videre.

«Årets budsjettvinner: DEG» viser VGs forside i avisstativet i foajeen på Hotel Bristol i Oslo, der herrelandslaget i fotball nettopp har hatt pressekonferanse.

Davy Wathne kommer raskt på banen og hisser seg opp over den manglende subjektformen – «Det heter da 'DU!'» – og gir rødt kort til avisdesken for språklig

udugelighet. Og dermed er kampen i gang.

Først på ballen

– Det er så mange som klager over presespråket. Men det er da ikke så ille, selv om det er langt mer slurv enn før. Unnskyldningen er at det ikke lenger er deadline klokken 10 eller 14, men døgnet rundt. Det har blitt så viktig å være først med nyhetene, så viktig å bli lagt merke til, ikke minst på nett. Derfor dropper man bevisst den ekstra kontrollen og korrekturen. Og så tar man for gitt at leserne er velvillige og uansett forstår meningen, sier Wathne.

– For å si det på en annen måte: Det er ikke lenger så viktig hvordan du får i deg maten, det viktigste er at du blir mett. Og det er en holdning vi bare må akseptere.

Wathne beskriver sportsspråket som effektivt, hardtslående og ikke minst populært, siden en rekke sportsuttrykk for lengst har glidd inn i dagligtalen. Selv på Stortinget er de opptatt av å komme på banen og å være på rett sted til rett tid.

– Jeg synes sportsspråket er friskt og potent, selv om mange beskylder det for å være fullt av klisjeer og gjentakelser. Vi bør for all del unngå forslitte uttrykk som «spikeren i kisten», for de har mistet sin effekt. Da er det verre å gjøre noe med alle gjentakelsene, for i de fleste fagspråk må uttrykk nødvendigvis repeteres. Og når man kommenterer seksti fotballkamper årlig, går gjerne en del formuleringer igjen, forklarer Wathne.

– Det er en myte at det er flere klisjeer i sporten enn i for eksempel kul-

turjournalistikken. Vi går på idrettsstevner med et åpent sinn uten å vite hvordan det går, mens en teateranmelder vet hvordan *Peer Gynt* skal oppføres, og hvordan det ender. Da er det ikke mye spenning i handlingsgangen eller utfallet. Sportsspråket er sånn sett mer fleksibelt og spontant.

Sleivspark

– Jeg er ikke lektor eller professor og har ikke fasiten. Jeg er en bevisst hverdagsbruker av språket. Jeg sier og gjør også mange feil, særlig i timelange direkte-sendinger. Man bør derimot ikke henge seg opp i antall feil, men i det å være språklig

bevisst og kreativ.

Slendrian reduserer effektiviteten i formidlingen, mens riktig og presist språk gjør at avsender og mottager forstår hverandre.

– I går var det for eksempel en fyr som var uheldig og kjørte bilen sin inn i en bensinstasjon og ødela for millioner. En journalist meldte straks at sjåføren «beklaget seg», som om han hadde blitt utsatt for en urett. Så betyr det altså det motsatte, nemlig at han la seg flat og beklaget. Gjentas slike feil lenge nok, tror folk at de er riktige til slutt. Jeg taler derfor for døve ører når jeg påpeker at det heter potensial som i arsenal og ikke «potensiale» som i gratiale, og at det er forskjell på et reservoar og et reservat. Slike eksempler finnes det altfor mange av, sukker Wathne.

Godt trent

Davy Wathne har mellomfag latin i cand. mag.-graden fra Universitetet i Bergen. Han var også på nippet til å velge gresk,

● ● DAVY WATHNE

Davy Wathne er sportsjournalist og språkrørter i TV2, hvor han har vært siden kanalen ble startet i 1992. Han har også arbeidet i Bergens Tidende i en årrekke.

koptisk og arkeologi, men det ble i stedet norsk og historie, med tanke på å bli lærer, og så tok sportsinteressen overhånd.

for ikke å virke belærende og skremmende. Og jeg unngår grammatiske termer og syntaktiske begreper, for det skjønner ikke mottagerne noe av like-

● «Det har blitt så viktig å være først med nyhetene at man bevisst dropper korrekturen.»

– Det var en skandale at latin ble avviklet som obligatorisk fag i norske skoler, for i latin så man verdien av å lære noe fra bunnen av. I min skoletid skulle man for all del ikke lære kongerekene eller de historiske slagene utenat lenger. Man skulle i stedet lære om vanlige folk i føydaltiden. Det handlet om refleksjoner og ikke om fakta. Jeg tror det egentlig var en unnskyldning for ikke å lese. Men språklig læring er umulig uten pugging. Hvis du ikke kan på rams *an, auf, hinter, in, neben, über* og så videre, lærer du heller ikke riktig tysk. Og for å beherske et språk skikkelig må du sette deg grundig inn i syntaks og grammatikk.

Brølende trener og streng dommer

Talerør og TV2-ambassadør Wathne har lang fartstid i journalistikken og blir beskrevet som en frittalende og politisk

vel. Heldigvis setter mange av mine mer lydhøre og lærenemme kolleger pris på språklige diskusjoner, og de viser store fremskritt. Andre lukker ørene og stagnerer eller står på stedet hvil, og dem bare gir jeg opp.

Wathne hadde selv gode læremestere da han som ung student kom inn i et avismiljø i Bergens Tidende med erfarne pressefolk som var stolte av sine istykerbladde rettskrivningsordbøker.

– Jeg lærte utrolig mye av dem. De fikk meg til å skjønne hvor viktig det er med praktisk veiledning og ikke bare teoretisk ballast. I dag virker det derimot som om mange føler seg ferdig utlært når de kommer med en diplomeksamen. De skal ha seg frabedt å bli rettledet og korrigert og ser ikke den gode intensjonen. De tror at det bare handler om å vise hvor flink man er. Spesielt fjernsynsfolk får fort et usunt

● «Sportsspråket er friskt og potent, men også fullt av klisjeer og gjentakelser.»

ukorrekt rabagast. Selv om den systematiske språkrøkten etter hvert er avskaffet i redaksjonene, slår han fortsatt alarm når han avdekker rettskrivningsfeil og uheldige formuleringer.

– Jeg prøver å gjøre narr av meg selv når jeg kommenterer språklige fadesser,

høyt selvbilde. De lar seg beruse av å bli dyrket, og kjendisstatusen gjør dem mindre mottagelig for konstruktiv kritikk. Det hemmer læringen, og det er en stor utfordring for bransjen. Eller kanskje stiller jeg for høye krav og er for opptatt av språk? spør den fyndige ring-

reven, som er kjent for originale og retoriske overganger i sportssendingene. For Wathne er kjendisstatusen en bi-effekt av en jobb han elsker. Han bedyrer at kjendiseriet i seg selv aldri har vært noen drivkraft.

Krevende overgangsspill

For 20 år siden gikk Wathne over fra å skrive for Bergens Tidende til å snakke direkte til hele det norske folk gjennom tv-skjermen.

– Det er det mest lærerike og også frustrerende jeg har vært med på i arbeidslivet. Det var smertefullt å måtte erkjenne at det avisspråket jeg hadde utviklet og finslepet i så mange år, ikke fungerte på fjernsyn. Jeg ble nødt til å kaste vrak på min lærdom. Jeg innså gradvis at jeg brukte for mange og lange setninger, og at jeg var for detaljert. Så jeg måtte halvere antall ord og unngå

Stang ut og stang inn

Wathne har likevel ikke gått i de verste fellene i sine hittil 40 år som journalist, til tross for at han kan bli oppfattet som krass og direkte. Ved én anledning måtte han til gjengjeld bite ordene i seg, da han i 1988 mente at Brann spilte så dårlig fotball at han lovet å gå barbert til Ullevål hvis de kom til cupfinalen. Da finalebilletten var et faktum, måtte han ta bena fatt.

– Det var egentlig atypisk for meg å være så stor i kjeften. For første og siste gang skrev jeg «jeg» i en artikkel, og det fikk konsekvenser. For jeg hadde virkelig ikke tro på Brann den sesongen. Men uttalelsen min virket tydeligvis motiverende for spillerne. De ville så gjerne sette meg på plass! humrer Wathne.

Og da eks-bergensordfører Herman Friele tidligere i år reagerte på at Tine hadde erstattet *melk* med *mjolk* på mel-

«Det er ubegripelig at noen på alvor kan si at de blir bedre mennesker av ikke å kunne nynorsk.»

for mange synonymmer. For det å variere Real Madrid med «de kongelige» gjorde seg ikke like godt på direkten. Den muntlige fremstillingen blir nemlig noe tilgjort når man varierer for variasjonens skyld. Dessuten er sportsfolk en engasjert menighet med høye forventninger. Da kan man ikke tillate seg å være for ekvilibristisk, for da detter folk av, forteller Wathne, idet han føyer til at nettopp «ekvilibristisk» ikke fungerer særlig godt på tv.

– Det er en skummel øvelse å utfolde seg på direkten. Det krever mye å være i fri dressur og leke med språket. Da er det fort gjort å tabbe seg ut.

kekartongene på Vestlandet, tok Davy Wathne straks til motmæle.

– Jeg synes nynorsk er en berikelse og nytelse. Det er ubegripelig at noen på alvor kan si at de blir bedre mennesker av ikke å kunne nynorsk. Toppen av dårskap og sneversyn er det når folk fra Bærum kaller nynorsk for fjøslatin. Det er i det hele tatt avslørende og pinlig å kokettere med manglende vilje til å lære seg noe.

Engasjerande prisvinnarar

– Erik Tunstad og Marta Norheim er lesarorienterte, engasjerte, engasjerande og viktige stemmer i det norske sakprosalandskapet, seier juryen for Språkprisen. Dei to forfattarane fekk prisen for framifrå bokmål og nynorsk på Språkdagen i Oslo Konserthus 13. november.

Vinnarane fekk 50 000 kroner, eit trykk av Kjell Nupen og eit diplom kvar. Ottar Grepstad, styreleiar i Språkrådet, delte ut prisen. – Den som skal få Språkprisen, må skrive mykje og lenge og godt og klokt, sa Grepstad i talen til prisvinnarane.

«Begge formidlar omfattande fagstoff til ei brei ålmente. Begge har gjennom bøkene sine vist at dei både kan trekkje opp lange linjer og stogge ved

karakteristiske detaljar som kastar lys over heilskapar», skriv juryen.

– Ein stor forteljar

Erik Tunstad fekk Språkprisen 2012 for framifrå bruk av bokmål i bøkene *Darwins teori. Evolusjon gjennom 400 år og Juks. Hvordan forskere svindler – og hvorfor det ikke er så farlig ...* og for ein omfattande forskingsjournalistisk produksjon i artikkelform.

«Han er en stor forteller, tydelig til stede i sin egen tekst, han er saklig og subjektiv, viser både faglig tyngde og populærvitenskapelig begeistring. På forbilledlig vis lykkes han i å formidle omfattende vitenskapstradisjoner til norsk offentlighet, i en form som kan engasjere også lesere uten naturvitenskapelig bakgrunn. Prisvinneren har sans for karakteristiske detaljer, og for formuleringer som åpner for skrå blikk på seriøse tema. Språket er ledig og variert, med opplysende metaforer og innslag av muntlig stil – midt i det strengt faglige. Han går heller ikke av veien for klingende bokstavrim og overraskende sammenstillinger. Forfatteren skriver et sted om Darwins *Artenes opprinnelse* at boka «er lettest, uten altfor mange tekniske termer [...] formulert i et hverdagslig språk». Det samme kan sies om hans egne tekster», skriv juryen.

– Opplysende brubyggjar

Marta Norheim fekk Språkprisen 2012 for framifrå bruk av nynorsk i bøkene *Røff guide til samtidslitteraturen* og *Friksjonar. Essay frå kulturelle grenseområde*.

«[Ho] er ein av våre fremste tolkarar og formidlarar av norsk samtidslitteratur, ein opplysende brubyggjar mellom skjønnlitteraturen og det store, lesande publikummet. I to essaysamlingar frå dei siste åra reflekterer ho over sentrale tema i nyare norsk litteratur og i det norske kulturelle landskapet. I begge bøkene viser ho stor evne til å vise fram og drøfte komplekse problemstillingar i eit presist og klart språk. Men ho kan òg lage forfriskande metaforar, som når ein laptop vert til «utlagd hjerne». Prisvinnaren skriv ein stad at kritikarens oppgåve er «å reflektera vidare, innover i andre tekstar, utover i verda, nedover i sinnet». På denne måten kombinerer ho det personlege med det faglege, men ho overskrider det private og gjer synspunkta sine allmenne. Dette er ein eigenskap ved gode bøker, skriv ho – og tekstane hennar er i samsvar med dette kravet.»

Ove Eide, Tiril Rem, Karianne Skovholt og Espen Søybe har sete i juryen. På nettsidene til Språkrådet finn du nett-tv-opptak av overrekkinga og takketalane.

DU KAN NOMINERE

Språkrådet arbeider for å fremje og styrkje stillinga til norsk språk. Difor deler Språkrådet kvart år ut ein pris for framifrå bruk av norsk i sakprosa.

Prisen kan gå til ein person, ein institusjon, ei bedrift eller ein organisasjon. Prisen skal gjevast for sakprosa på nynorsk og bokmål kvart år.

Alle kan nominere kandidatar til Språkprisen. Kandidatar til prisen kan kome frå alle samfunnsområde – næringsliv, forskning, undervisning, forvaltning, presse og etermedium, teknologi og kulturliv. Meir informasjon om nominering til Språkprisen finn du på nettstaden til Språkrådet.

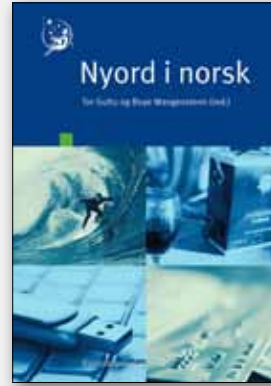
Ny nyordsbok

Nyord i norsk gjev eit oversyn over rundt 10 000 nydanningar i det norske ordtilfanget frå 1975 til 2005, frå forkortinga a- til ordet *åtestasjon*.

Ordboka er utgjeven på Kunnskapsforlaget i samarbeid med Institutt for lingvistiske og nordiske studium ved Universitetet i Oslo og Språkrådet og er redigert av Boye Wangenstein og Tor Guttu, med bidrag av Øystein Baardsgaard og Jan Hoel. Boka er eit framhald av *Nyord i norsk 1945–1975*, som Norsk språkråd gav ut i 1982.

Boka inneheld mange nye ord frå områda mat, religion, data og musikk. Mange av dei er direkte lån frå andre språk, særleg frå engelsk (*blogg, events*), medan andre er samansette av kjende ledd (*aktivitetsferie, passivhus*).

Utviklinga av ordtilfanget fortel mykje om samfunnsutviklinga. Til dømes fører

nye oppfinningar og fenomen til nye ord. Når mobiltelefonen har vorte vanleg, blir det nødvendig å skilje ut den gamle telefonen som *fasttelefon*. Det same gjeld *villfisk* og *villaks* til skilnad frå fisken som veks opp i merder, og *villsnø* og *naturesnø* til skilnad frå *kunstsno* og *kanonsno*.

Navnsetting av gater og veier

I høst sender Språkrådet ut en brosjyre med tittelen «Navnsetting av gater og veier» til alle landets kommuner. Bakgrunnen er at de nye reglene i matrikelforskriften slår fast at alle boliger, hytter og næringsseiendommer i Norge skal ha veiadresser. Det er kommunene som er adressemyndighet, og som fastsetter offisielle adresser. Brosjyren er skrevet for å hjelpe kommunene i dette arbeidet. Den gir en innføring i de viktigste prinsippene for navngiving, hvilke regler som gjelder for skrivemåten av navnene, og hvilke prosedyrer kommunene må følge når skrivemåten av adressenavn skal fastsettes. Brosjyren

kan bestilles fra Språkrådet eller lastes ned fra Språkrådets nettside.

Ny sjanse til å få Nysgjerrigpers språkpris

Er du lærar, eller har du barn i skulen? Dette skuleåret skal Språkrådet og Noregs forskingsråd dele ut Nysgjerrigpers språkpris for andre gong. Gje barna sjansen til å utforske eit språkleg emne!

Prisen er ein av spesialprisane i Årets nysgjerrigper, den årlege forskingskonkurransen for barn. Rundt om i landet spør engasjerte lærarar elevane om kva dei lurar på, slik at dei kan utforske spørsmålet og levere inn ein forskingsrapport.

Jurykriteria for spesialprisen i språk er slik: «Nysgjerrigpers språkpris vert delt ut av Språkrådet. Prisen går til eit prosjekt der eit språkleg emne vert utforska. Emnet må ha tilknytning til norsk språk eller forholdet mellom norsk og andre språk. Vi brukar språket i alle slags situasjonar, anten vi les, skriv el-

ler snakkar. Namn på personar og stader, slang og dialektar, språk og teknologi er berre nokre døme på emne som kan utforskast. Utfordringa er å vise korleis ein skaffar kunnskap om språket og bruken av det.»

Fordi arbeid med språk inngår i alle fag i skulen, kan ein få språkprisen same kva fag elevane gjer forskingsarbeidet i. Les meir om prisen på nettstaden til Språkrådet. Fristen for å levere rapport er 1. mai 2013.

Ut med språket

Språkrådet har for andre året på rad arrangert seminar om forskningsformidling på norsk, i samarbeid med Universitetsforlaget, Norsk Tidsskriftforening og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF). Ut med språket! arrangeres for å inspirere unge forskere

til å skrive gode fagtekster på norsk for et stort publikum og for å gi praktisk kunnskap om hvordan de kan nå ut med språket. Seminarene fant sted i Oslo 25. oktober og i Bergen 1. november.

Fra seminaret i Oslo kunne man høre blant annet følgende påstander:

«De nye tankene kommer når vi skriver på vårt eget språk.»

Jørgen Lorentzen, styreleder i NFF

«Vi bruker millioner på vitenskapelige instrumenter, men skal vi skrive på et språk vi ikke kan ordentlig?»

Anders Johansen, professor i sakprosa, om å skrive på engelsk

«Vitenskapelig stoff skal ikke banaliseres, men alminneliggjøres.»

Simen Ekern, forfatter og journalist

Grunnloven i nye språkdrakter

■ ØYSTEIN BAARDSGAARD

Stortingets presidentskap oppnevnte 31. mai i år et utvalg som fikk i oppdrag å utforme Grunnloven i et mer forståelig språk, på bokmål og nynorsk. Utvalget overleverte sitt forslag 17. september. I jubileumsåret 2014 skal Stortinget vedta eller forkaste forslaget.

Språket i Grunnloven er gammeldags, men ikke alt stammer fra 1814. Språket ble justert i 1903, og siden har 1903-versjonen vært mal for grunnlovsendringer.

I 2008 ble det fremmet forslag om en forsiktig modernisering av språket i Grunnloven. Det ble nedstemt våren 2012, fordi Stortinget mente at hvis det først skulle gjøres noe med språket, måtte det også utarbeides en nynorskversjon. Derfor ble det nedsatt et utvalg med blant annet representanter fra Språkrådet for å «utarbeide nye, språklig oppdaterte versjoner av Grunnloven på tidsmessig bokmål og nynorsk».

Moderat stil og forenklet syntaks

De nye versjonene av Grunnloven følger offisiell rettskrivning. Den nye bokmålsteksten har en moderat stil, med enkeltbestemmelse (*de norske borgere*) og ordvalg som *frem* (ikke *fram*), *deltagelse* (ikke *deltakelse*) osv. Nynorskversjonen følger den nye rettskrivningen som gjelder fra 1. august 2012.

Kansellistilen i Grunnloven er dempet, og setningsbygningen er mer moderne. For eksempel er «En til Norges Krone arveberettiget Prinsesse eller Prins» på bokmål blitt til «En prinsesse eller prins med arverett til Norges krone».

Utvalget har byttet ut mange ord som er blitt mindre kjent, både allmennord som *stedse* (alltid) og *ikkun* (bare) og uttrykk som *pinlig forhør* (pinefullt forhør). Noen «gamle» ord har likevel fått stå nettopp fordi de omhandler historiske forhold (som *sportler*).

I Grunnloven brukes *hun* eller *han* til en viss grad, men de fleste steder står det *han*. Utvalget har gjennomført kjønnsnøytrale uttrykk som *hun* eller *han*, *prinsesser* eller *prins*er osv.

Hele rapporten fra utvalget, Dokument 19 (2011–2012), finnes på Stortingets nettsider.

.....
Øystein Baardsgaard er rådgiver i Språkrådet.

I denne spalta tek vi opp stort og smått om forholdet mellom norske ord og importord, først og fremst engelske.

NOE Å STYRE MED?

Vi avslutter året med noen ord fra arbeidslivet. De siste åra har vi sett at flere bedrifter eller foretak nå skal arbeide med *human resources* (ofte forkorta til *HR*), eller at andre har *trainee*-program. Dette krever *management*, eller kan vi holde styr på det på norsk?

Menneskelig beholdning?

Både *human* og *resource* har i si tid vært lånord i engelsk, og vi finner dem i norsk også, som nettopp *human* og *ressurs*. Når *human resources* blir oversatt temmelig direkte fra engelsk, ser vi likevel at *human* oftere blir til *menneskelig*. Det er nok fordi *human* på norsk gjerne betyr 'menneskevennlig, hensynsfull'.

Hva er så *ressurser*? I ordbøkene finner vi det forklart med ord som *hjelpeskilder*, *(penge)midler*, *forråd*, *beholdning*, *evner*, og tilsvarende gjelder stort sett for det engelske *resources*. Et ord som *meneskeforråd* kunne derfor vært en oversettelse til norsk, men vi ser at dette neppe gir heldige assosiasjoner, sjøl om det jo handler om å bruke folk og egenkapene deres til gagn for bedriften eller foretaket. Spørsmålet vi stiller oss, er likevel om ei *HR-avdeling* driver med noe vesentlig annet enn den tradisjonelle *personalavdelinga*. På norsk bruker vi *personale* om 'samling av personer som er ansatt på samme sted', og det er denne gruppa mennesker det helst handler om. En arbeidsplass med god *personalstyring* (*human resource management*) har gjerne også en dyktig *personalsjef* eller *personaldirektør*.

Når vi først er inne på styring, nevner vi *account manager*. *Account* er det engelske ordet for *konto*, og det handler i grunnen om midler som kunder tilfører en bedrift. Derfor mener vi at *kundeleder* kan være et ord som mer treffende fører oppmerksomheten mot kunden. *Key account manager* kan da være *nøkkelkundeleder*.

I hardtrenoing

Vi finner personale på de fleste arbeidsplasser, men slett ikke alle har et *trainee*-program. *Trainee* blir brukt om personer med høyere utdanning som har praksisperiode i bedrifter eller foretak. Ordet er noe ulempeilig i uttalen på norsk, og enda mer upraktisk når det skal bøyes i noe annet enn ubestemt form entall. Reint språklig ville det være framifrå å oversette den 'trente, opplærte' til *lærling*, men dette ordet har i dag en snevrere betydning på norsk. Vi mener da at *praktikant* med fordel kan brukes om en person som får slik praktisk opplæring eller erfaring, mens *aspirant* kan forbeholdes den som har perioden som prøvetid.

På slutten av kalenderåret minner vi om at *time manager* på norsk kan være *tidsplanlegger* eller, som vi har sansen for, *sjuende sans*.

.....

Daniel G. Ims er rådgiver i Språkrådet.

– **VI HAR LAGT** mye omtanke i språket.

Kommisjonsleiar Alexandra Bech Gjerv om rapporten frå 22. juli-kommisjonen, sitert i Dagbladet

.....

LÆRDØLEN ER STRÅLANDE nøgd med å ha ein jobb der han kan skriva nynorsk på nettsidene og snakka dialekt på direkten. Men ikkje alle er einige.

– Nokon klagar på språket mitt i kommentarfeltet, men det tek eg ikkje særleg alvorleg. Særskild ikkje dei som ikkje kan skriva skikkeleg bokmål ein gong.

Andreas Hadsel Opsvik, melder i Filmpolitiet på NRK P3, intervju i Sogn Avis

.....

ALLE KJENNER EN Petter Smart, og ingen stusser om vi sier «du er like heldig som fetter Anton», eller «han er like gjerrig som onkel Skrue», alle skjønner hva vi mener. Språket vårt er som verdiene våre, og alt annet, utenom musikk og mote, er påvirket av Andeby.

Frå artikkel i Aftenposten om boka «Donald-landet» av Øyvind Holen

.....

«**HOLOCAUST**» ble for sterk kost for tysk Donald Duck. Hele opplaget ble trukket tilbake. [...] I avslutningen på en dramatisk episode, hvor Ole, Dole, Doffen – og de andre Hakkespettene – har reddet Andeby fra å gå under i alle tenkelige katastrofer, holder ordføreren først en tale hvor han hyller skogvokterne og «våre alltid lys våkne brannfolk». «Holocaust!», utbryter ordføreren til slutt. Språklig forvirring er åpenbart forklaring på fadesen.

I den engelske teksten som legendariske Carl Barks skrev på 70-tallet,

lyder ordføreren tale: «Plaques to the Lookouts for pinpointing the awesome Holocaust» – altså «heder til oppdagerne for å ha hindret et inferno».

Frå artikkel i Dagbladet. På engelsk vert «holocaust» også brukt om branninferno.

.....

DA VI BYRJA med lærebøker, tok vi òg utgangspunkt i erfaringane våre som studentar: Ein professor skreiv bra og forståeleg, ein annan skreiv ikkje bra. [...]

Ei anna personleg erfaring har prega forlagsverksemda til Vigmostad og Bjørke: Dei strevde med å lese fagbøker på engelsk.

– Vi var opptekne av at lærebøker i Noreg burde vere på norsk. Eg og Arnstein var ikkje gode i engelsk, vi streva med framandspråk. Og eg meiner framleis at norske studentar lærer best ved å lese norske bøker. Dei fleste av oss les ikkje engelsk godt nok, det vågar eg å påstå.

Arno Vigmostad, som eig og driv Fagbokforlaget saman med Arnstein Bjørke, intervju i Forskerforum

.....

YOSEF I MADCON opplevde en åpenbaring da han begynte å skrive tekster på norsk. [...]

– Det tok meg tid, men da jeg kom inn i det, var det en spesiell opplevelse å forstå at jeg forstår det norske språket. Det er jo morsmålet mitt nå, og det føles friere enn noensinne. Nå får folk også med seg hva vi rapper om, sier han. [...]

Yosef erkjenner at det ikke hadde kommet en plate på norsk uten at det allerede hadde vært etablert et sterkt miljø for norskspråklig hip hop.

Frå artikkel i Dagsavisen om rapduoen Madcon

Dubbing på godt og vondt

Jeg liker ikke dubbede filmer, selv om jeg er mor til en som dubber dem. Schizofren? Ikke nødvendigvis. De fleste som er opptatt av språk, mener at dubbing kan svekke språkutviklingen vår, og at det ikke finnes gode nok grunner til å dubbe. Det er å svart-male situasjonen. Dubbing har tross alt kommet for å bli. Nettopp derfor er det viktig å debattere hva god dubbing er, og hva som kan og bør dubbes.

Før noen i Norge ante hva dubbing var, fikk jeg en dubbingopplevelse jeg fremdeles husker godt. Under et opphold i Frankrike skulle jeg ta meg en pause fra fransk og se en skikkelig britisk film, *Another country*. Settingen var kostskolen Eton, og temaet var homofili og flørting med marxisme. Rollen som Guy Burgess var bekledd av den erkebritiske skuespilleren Rupert Everett, og vennen Tommy Judd ble spilt av Colin Firth. Så kom åpningsreplikken, på fransk. Jeg hadde ikke lest kinoprogrammet godt nok og hadde gått på vanlig film i stedet for på v.o.-film (version originale). Den tabben gjorde jeg ikke en gang til.

Dubbingopplevelse nummer to, med helt motsatt fortegn, fikk jeg for noen år tilbake, da jeg så den japanske animasjonsfilmen *Min nabo Totoro*. Anmelderne gav filmen terningkast seks og kommenterte eksplisitt de norske stemmene som utsøkte, «som alt som har med dette eventyret å gjøre». Med en datter som har vært

med på dubbingens inntog i norske kanaler og på norske lærere, har jeg opplevd at dubbing kan fungere bra. For med gode skuespillere, god instruksjon og godt arbeid med dubbingen blir også filmopplevelsene gode.

Fordelene med teksting er likevel mange: økt språkforståelse, innlæring av fremmedspråk, lesetrening og nødvendig hjelp for hørselshemmede, for å nevne noen. Men når den oppvoksende generasjonen får dubbede filmer inn med morsmelken, vil de da sette pris på tekstingen av voksenfilmene? Det kanskje viktigste er å diskutere hvor grensen skal gå. Når er dubbing ok? Hva skal dubbes? Kan vi stole på at kommersielle krefter i ulike kanaler trekker i samme retning som språknerdene? Å tro at vi blir kvitt dubbing i Norge, er naivt. Det er heller ikke ønskelig. Kvalitetskrav til dubbingen kan vi derimot ha, akkurat som vi også bør ha kvalitetskrav til tekstingen. For dårlig teksting kan føre til at filmer og serier dubbles i stedet.

Jeg mener at vi godt kan diskutere en slags aldersgrense for dubbing. Selv om studioene og kanalene sier at dubbing er uglesett blant voksne, er de villige til å gå med på en øvre aldersgrense. Hit, men ikke lenger?

dubbe (også uttalt /døbbe/; av engelsk *dub*, forkortelse for *double* 'doble') legge på lyd, ettersynkronisere; bytte ut den originale talen med tale på et annet språk

Hvorfor snakker mennesker forskjellig?

■ BRITT EVA GUNVORDAL

«Før hadde man ikke fly, og da visste man ikke at andre mennesker snakket annerledes.» Slik lyder tittelen på et masterprosjekt om skoleelevers erfaring med språklig variasjon og endring i Norge. Elevene bør nemlig få erfare hva språklig mangfold er, og de bør utvikle et språk som de kan bruke i møte med dette mangfoldet.

Som lærer er jeg opptatt av at språk-undervisningen i skolen tar utgangspunkt i det språklige mangfoldet vi har i Norge. Våren 2012 fullførte jeg en masteroppgave i norskdidaktikk, der jeg studerte arbeidet med talemål og språklig mangfold. Jeg undersøkte hvilke erfaringer mellomtrinns elever i osloskolen har med språklig variasjon og endring, og jeg undersøkte hvordan de snakker om språklig mangfold.

Mindre variasjon på vestkanten

De senere årene har flere forskere studert ungdoms talespråk på østkanten i Oslo, blant annet gjennom prosjektet Utviklingsprosesser i urbane språkmiljø (UPUS). Jeg valgte å ta utgangspunkt i et område nordvest i Oslo hvor det er

leve at språklig variasjon ikke bare handler om ulike geografiske dialekter, men at talemål også varierer mellom generasjoner og mellom mennesker som tilhører ulike kulturer og sosiale grupper.

Det viste seg at elevene er opptatt av hvordan de selv snakker, og hvordan de tror at deres eget talemål skiller seg fra andre dialekter. Kunnskapen om språklig mangfold viste seg likevel å være litt snever. Elevene uttrykte for eksempel at «mennesker snakker forskjellig fordi de kommer fra forskjellige steder». De mente altså at språklig variasjon handler om dialekter og geografiske forskjeller i Norge og ikke om generasjonsforskjeller og innvandrerorsk. De refererte blant annet til stavangerdialekt, bergensdialekt, ålesundsdialekt og trønderdialekt.

● «Elever på vestkanten blir i mindre grad eksponert for språklig mangfold enn elever andre steder i Oslo.»

forskert lite tidligere, og hvor språket varierer mindre enn på østkanten. Elevene i dette området eksponeres trolig for språklig mangfold i mindre grad enn elever andre steder i Oslo, og jeg ønsket å finne ut hvilke erfaringer disse elevene hadde med språklig variasjon i egen by.

Masterprosjektet mitt ble gjennomført på sjette trinn i en klasse med 18 elever. Der studerte jeg elevenes erfaringer, og i samarbeid med klassens lærer gjennomførte jeg et undervisningsopplegg for å gi dem ny og oppdatert kunnskap om talemål i Norge. Undervisningen var samtalebasert og tok utgangspunkt i geografisk variasjon, generasjonsforskjeller og flerkulturell påvirkning for å gi elevene en forståelse av hva det er som påvirker talemål, og hvorfor vi mennesker snakker ulikt. Jeg ønsket at elevene skulle få opp-

Ingen av dem nevnte at mennesker med innvandrerbakgrunn har en egen måte å snakke norsk på, eller at besteforeldrene deres snakker annerledes.

Elevers oppfatning av andres språk

På grunnlag av disse funnene tok undervisningen sikte på å vise elevene ulike sider ved det språklige mangfoldet vi har. Elevene fikk se videoklipp av representanter for tradisjonelle norske dialekter, innvandrerpreget talemål og sosiale talemålsforskjeller. De to første klippene viste eksempler fra *Dialektspelet* (utgitt av Nynorsk kultursentrum), som inneholder over 60 dialektprøver fra hele landet. I det første klippet fikk de se og høre en mann fra Fredrikstad. Denne dialekten ligner på mange måter elevenes egen, men den har også mange

særtrekk som elevene klarte å identifisere. I neste klipp møtte elevene en eldre dame fra Rennebu. Klippet ble så utgangspunkt for en samtale om både dialekt og generasjonsforskjeller, siden rennebumålet i stor grad er forskjellig fra elevenes talemål og den eldre damen brukte ord og uttrykk som ikke er naturlige deler av elevenes språk.

Det siste klippet hentet jeg fra tv-serien *Migrapolis*, der elevene fikk se ungdom fra øst og vest i Oslo som møttes og intervjuet hverandre. En av ungdommene i klippet hadde innvandrerbakgrunn og en tydelig aksent. Elevene møtte her to ulike varianter av oslomål, og vi fikk i tillegg en svært interessant diskusjon om hvordan innvandrere snakker norsk. Tv-innslaget satte sånn sett elevene på sporet av talemålsforskjeller de ikke hadde tenkt over.

Generasjonsforskjeller

Videre vil jeg trekke frem en dialog som viser hvordan elevene gjennom samtale om språk i etterkant av videoklippene klarte å se at språklig variasjon også handler om generasjonsforskjeller. Her er det læreren (L) som samtaler med flere av elevene i gruppen:

- L: Når dere snakker, bruker dere andre ord enn det foreldrene deres gjør. Trine?
- T: Eller jeg har hvert fall andre tall. De sier tre og førti og sånn.
- L: Og dere sier?
- T: Førtitre.
- L: Det er riktig. Men bruker dere andre ord, Hanna?
- H: Mamma sier ikkje, ja, og jeg sier ikke.
- L: Ja, men det er dialekt, ikke sant. Vetle?

V: Mamma og pappa sier liksom hytten og sånn, og det er litt ... og pappa sier ketchup.

L: Og du sier?

V: Ketchup.

L: Ja, nå kommer vi igjen inn på dialektnyanser, mens jeg er ute etter ord. Bruker dere andre ord enn foreldrene deres?

F: Eller besteforeldrene.

L: Eller besteforeldrene kanskje. Bente?

B: Mamma, hun sier haven, men jeg sier hagen.

Trine åpner denne dialogen nettopp med å påpeke generasjonsforskjeller som hun har lagt merke til i språket. Dialogen viser hvordan flere av elevene fremhever ulike norske dialekter, noe som kan tyde på at det er vanskelig for dem å forstå hva generasjonsforskjeller er, og hvordan de kan komme til uttrykk språklig. Eksemplet viser også hvordan læreren bevisst bruker oppfølgingsspørsmål for å få elevene på sporet av det hun er ute etter.

Elevene fikk også i løpet av prosjektet forske på språklig variasjon på egen hånd. Det foregikk ved at de intervjuet språkbrukere i alle aldre med ulik geografisk og kulturell bakgrunn. Elevene jobbet hver for seg med å utforme intervju-spørsmål, og klassen ble delt inn i grupper etter emnene geografisk variasjon, generasjonsforskjeller og flerkulturell påvirkning. En gruppe elever intervjuet derfor besteforeldre eller personer som tilhører en annen generasjon enn dem selv, *generasjonsgruppa*. Neste gruppe fikk i oppgave å intervju noen som snakket en annen dialekt enn dem selv, *dialektgruppa*. Den siste gruppa kalte jeg *den flerkulturelle gruppa*, og den intervjuet mennesker som tilhører en annen

kultur enn dem selv, og som har et annet morsmål enn norsk.

«Hva du gjør?»

Elevene fra den flerkulturelle gruppa manglet ofte begreper for å beskrive egne erfaringer med språklig variasjon og endring, og de tok derfor ofte i bruk imitasjon. Dette kan tyde på at elevene har kompetanse, men at de mangler et språk for å uttrykke den. Det gjaldt spesielt i møte med innvandreres måte å snakke norsk på. Elevene har lagt merke til at innvandrere snakker annerledes.

Her uttrykker Rasmus at innvandrere gjør om på ordrekkefølgen, men han klarer ikke å sette ord på hva det er de endrer. Han tar derfor i bruk imitasjon for å vise hva han mener. Første gang han imiterer, er ordstillingen i setningen i samsvar med V2-regelen, men det går frem av dialogen som helhet at det nettopp er manglende inversjon han ønsker å påpeke. Erika oppdager etter hvert at Rasmus trenger hjelp til å beskrive hvordan innvandrere gjør om på rekkefølgen. Dialogen mellom dem viser også hvordan Rasmus, ved å lytte til

«Elevene bruker ofte imitasjon i stedet for ord for å beskrive hvordan innvandrere snakker.»

De har spesielt registrert brudd på V2-regelen (også kalt inversjon), som innebærer at dersom et annet ledd enn subjektet står i forfeltet i setningen, vil subjektet og det bøyde verbalet bytte plass. På den måten vil verbalet fremdeles stå som det andre setningsleddet, og slik opprettholdes V2-regelen. Det var vanskelig for elevene å forklare dette språktrekket med ord, men de hadde ikke problemer med å imitere en slik talemåte. For å vise dette vil jeg gi et eksempel hvor jeg som forsker (F) samtaler med to av elevene, Erika (E) og Rasmus (R), om hvordan innvandrere snakker:

R: Så gjør de om grammatikken.

F: Ja, hvordan da?

R: «Hva gjør du?»

F: Det var jo kanskje riktig.

E: Men kanskje.

R: «Hva gjør du?»

E: Men det var jo riktig det.

E: Hva du gjør? Kanskje.

R: «Hva du gjør.»

sin egen imitasjon og sin medelev, klarer å finne ut hva som ikke stemmer, og kommer opp med et nytt eksempel. Dialogen viser hvordan elevene sammen kommer frem til riktig innhold, og de får slik en interessant samtale om grammatikk og innvandrerpreget norsk.

Det er tydelig at elevenes sosiale og kulturelle ståsted er avgjørende for resultatene. Fordi elevene bor i et område hvor innvandring er lite synlig, har de begrenset erfaring med innvandrerpreget tale. Men de er nysgjerrige og utforsker språket, og de utvider perspektivet sitt og tilegner seg ny kunnskap om talemål i Oslo spesielt og i Norge generelt.

.....

Britt Eva Gunvordal er lærer ved Tåsen skole i Oslo og har mastergrad i norskdidaktikk fra Høgskolen i Sør-Trøndelag.

Kjært barn har mange navn

■ IRINA WINDHABER

Kari Martine Nordmann står det i passet til en typisk norsk kvinne. I banken blir hun titulert fru Nordmann, venner og kollegaer bruker bare Kari, bestemoren holder på Vesla, bestevenninnen kaller henne Kalle på tull, mens hennes kjære Ola har en forkjærlighet for Tine. Hva slags navnetyper er dette egentlig? Og hvorfor er det slik at flere menn enn kvinner får kallenavn basert på etternavn?

Vi bruker mange navn på venner og familie, som regel døpenavnet, men mange ganger også helt nye navn. Ofte kjenner vi bare det offisielle fornavnet og/eller etternavnet til de menneskene vi omgås. Vi bruker kjæle navn på dem som står oss nær, og vi skaper nye navn til vennene våre for å erte dem, for å minnes felles gode opplevelser eller rett og slett for å skille mellom den ene og den andre Kari i gjengen. Slike navn kan kalles uformelle personnavn. De er utmerkede eksempler på levende språkbruk og

ikke-offisielle navn, som for eksempel økenavn, kjæle navn, kallenavn, klenge navn eller affektive navn. Vi har valgt å bruke ordet kallenavn (tysk *Rufnamen*) i undersøkelsen.

Katta og Ruppi

Kallenavn har forskjellige kilder. Ofte er det det offisielle døpenavnet til personen, men noen ganger gir spesielle hendelser eller egenskaper inspirasjon til et kallenavn. Vi har undersøkt fornavn, etternavn, appellativer (vanlige ord som

«Uformelle personnavn er eksempler på levende språkbruk og gir innsyn i språkbrukernes kreativitet og tankegang.»

gir innsyn i språkbrukernes kreativitet og tankegang.

Johannes Adamski og jeg har sammenlignet navnepraksisen i Norge og Østerrike for å finne ut mer om denne typen navn. Ved hjelp av spørreskjemaer har vi samlet 564 navn som blir brukt om 246 personer.

På både tysk og norsk finnes det flere uttrykk som betegner uformelle,

ikke er navn), navn som tilhører en annen person (såkalte *proprium*), og navn med ukjent opphav.

Både blant menn og kvinner i begge land er det vanligst å ha et kallenavn som har med fornavnet å gjøre. Det ser ut til at fornavnene blir brukt litt mer blant kvinner enn menn og oftere i Østerrike (80 %) enn i Norge (61 %).

Ofte er våre offisielle fornavn for lan-

ge for daglig bruk, eller kanskje opplever vi dem som upassende i en bestemt livsfase. Derfor finner vi selv eller andre på nye navn. Og da gjør vi det gjerne enkelt ved å forkorte eller forandre våre vanlige fornavn. Slik blir Katrine til Katta og Rupert til Rupi. Slike forkortelser er vanligere i Østerrike enn i Norge. I Norge er det dessuten langt vanligere med flere fornavn, og disse trekkes oftere sammen. For eksempel blir Bjørg Eva til Geva og Hans Bertil til Hertis.

Vi fant også noen få såkalte initialord som består av flere bokstaver, hvorav minst én kommer fra fornavnet. For eksempel blir Timothy John til TJ (med engelsk uttale). I denne gruppen finnes det også navn som vi ikke har klart å sortere i en bestemt kategori, for eksempel Janabanana fra Jana og Marsl fra Marcel.

Langt færre kvinner enn menn fra begge land får kallenavn basert på etternavn, slik som Bruni fra Brunner og Leiti fra Leitner (norske kvinner 5 %, norske menn 12 %, østerrikske kvinner 7 %, østerrikske menn 18 %). Det kan skyldes gamle mønstre i kjønnsrollene, som for eksempel at kvinner i større

grad enn menn tar et nytt navn når de gifter seg, slik at døpenavnet ikke i like stor grad er forbundet med selve personen. Det kan også tenkes at fornavn er vanligere enn etternavn i de klassiske kvinneyrkene, og at de derfor er en mer sannsynlig kilde for kallenavn. En kvinnelig sykepleier ble gjerne oftere tiltalt ved fornavnet enn en mannlig lege. Slike mønstre bevares ofte i språket, selv om kjønnsrollemønsteret har endret seg i samfunnet og kvinner nå utøver langt flere av de samme yrkene som menn.

Styggen og Kommunisten

Blant de mer kreative navnedannelsene finner vi kallenavn med utgangspunkt i fellesnavn, såkalte appellativer. De kan være inspirert av kroppslige egenskaper, som Styggen og Spargel (asparges), av politisk innstilling, som Kommunisten, av alder, som Junger Walter (unge Walter), av spesielle hendelser, som Mullah, av bosted eller opprinnelse, som Tyskeren og Bassisten på Kvisten, og av yrke eller hobby, som Sangeren og Obmau (foreningsleder). Slike kallenavn møter vi oftere i Norge enn i Østerrike. Ett av

Foto: Espen Bratlie / Samtlov / NTB Scanpix

«Sangeren» er kanskje med i kor på fritiden? I en undersøkelse fra Norge og Østerrike er det bare menn som har fått kallenavn etter hobby eller yrke. På bildet holder Sølv-guttene julekonsert.

fem norske kallenavn i undersøkelsen er slike ord, mens de utgjør bare 6 % i Østerrike. Det er også påfallende at navn med tilknytning til yrke eller hobby bare forekommer blant menn.

Kallenavn som tar utgangspunkt i en annen persons navn, utgjør en liten, men veldig interessant gruppe i materialet. Nesten 5 % av det norske og 3 % av det østerrikske materialet faller i denne gruppen. Formelt sett skiller de seg ikke ut fra vanlige navn, men det er

Flere engelske kallenavn i Norge

En iøynefallende forskjell på navnebruken i Norge og Østerrike er at det i Norge brukes langt flere engelske kallenavn enn i Østerrike (hhv. 15 % og 7 %), slik som Liz, Rob og Cat. Grunnen til det kan være at nordmenn generelt har høyere kompetanse i engelsk enn østerrikere. I Norge vises for eksempel spillefilmer og amerikanske tv-serier i originalversjon med norske undertitler, mens de blir dubbet i Østerrike. Dessuten begynner

«Det er påfallende at navn med tilknytning til yrke eller hobby bare forekommer blant menn.»

tydelig at de ikke har noe med døpenavnet å gjøre. Slik blir for eksempel en som heter Petter, kalt Lars. I noen tilfeller visste ikke personen selv hvor det nye navnet kom fra. Men oftest blir kallenavnet overført fra far til sønn. I denne situasjonen blir altså to personer som står hverandre nær, tillagt det samme navnet, slik at den viktigste navnefunksjonen, nemlig identifiseringen, faller bort. Dermed kan det bli vanskelig å skille mellom far og sønn når de heter Lars begge to.

I hvilke sammenhenger blir så kallenavnene brukt mest? Det viser seg at de fleste slike navn først blir brukt i vennekretsen og deretter i familien. Kombinasjonen av begge forekommer dobbelt så ofte i Østerrike (26 %) som i Norge (13 %). Grunnen til at norske familier unngår å bruke det samme kallenavnet som personens venner, kan være at navnet avviker mer fra døpenavnet enn det gjennomsnittlige østerrikske kallenavnet.

østerrikske skolebarn senere med engelsk, som regel i femteklasse.

Siden tysk er et av verdens mest talte språk, har det høyere status enn norsk innenfor domener som vitenskap, næringsliv og turisme. Tysk har sånn sett en sterkere posisjon i mange deler av dagliglivet, og derfor har sannsynligvis engelsk fått mindre innflytelse på talemålet i Østerrike enn i Norge. Og fordi kallenavn er et fenomen med opprinnelse i talemålet, er det vel ikke overraskende at engelske kallenavn er mer utbredt i Norge enn i Østerrike.

Det viser seg altså at gamle og nye tendenser i samfunnet, slik som kjønnsroller og utbredelsen av engelsk, påvirker valget av kallenavn på dem vi omgås med.

.....

Irina Windhaber er doktorgradstipendiat i lingvistikk og medievitenenskap i Innsbruck.

Buon appetito!

■ ERLEND LØNNUM

Italiensk mat har for lengst blitt allemannskost i Norge. At en rekke italienske lånord blir brukt på det norske kjøkkenet, ser vi også i ordbøkene våre. Ordenes betydning er kanskje ikke like kjent. For hva betyr egentlig ciabatta og spagetti? Og har antipasti noe med pastamotstand å gjøre?

For å ta det siste først: Svaret er nei. *Anti* betyr her 'før, foran' og er en variant av den latinske forstavelsen *ante-*, i motsetning til *anti-*, som ellers betyr 'imot, motsatt', mens hankjønnsordet *il pasto* (flertall *i pasti*) betyr 'matrett, måltid'. *Antipasti* er altså det samme som 'forretter'. Hankjønnsordet *la pasta* betyr på sin side 'deig' og er et fellesord for makaroni (hule og runde), spagetti (lange og tynne) og andre pastatyper. Så hvis vi etter et utsøkt tre retters måltid på en restaurant i Milano ønsker å gi komplimenter til kelneren, er det viktig å holde seg til den maskuline varianten: «È stato un pasto molto buono.» En vel-smakende pastarett kunne vi derimot beskrive som «una pasta molto buona». Basta così – nok om det.

Mat og musikk – mangiare e musica

Det florerer ikke akkurat av lånord fra moderne italiensk i norske ordbøker, i motsetning til fra gresk, latin, tysk og engelsk. Det er derimot påfallende og neppe overraskende at de fleste italienske ordene er hentet fra kokkenes og musikerens verden. Og fra kosthold dukker det fortsatt opp et og annet nytt lån – se bare i dagens ordbokmeny ved siden av. Der finner vi fristende matretter som stadig flere nordmenn serverer og serveres, det være seg hjemme eller ute, på en

ORDBOKMENY

med ingredienser fra *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* (www.nob-ordbok.uio.no)

Forretter – antipasti

ciabatta – 'tøffel'

minestrone – av *minestra* 'suppe' og *minestrare* 'servere'

Første hovedretter – primi piatti

lasagne – jf. latinsk *lasanum* 'gryte'

makaroni – jf. *makron*, av *maccare* 'kna, gjøre bløt'

pizza mozzarella – 'avskåren pai', av *mozzare* 'skjære av'

Andre hovedretter – secondi piatti

fisk med brokkoli ('spirer'), pesto (av *pestare* 'knuse')
og parmesan – ost fra Parma

kjøtt med gorgonzola – ost fra Gorgonzola utenfor Milano

Desserter – dolci

tiramisu – 'dra meg opp'

Foto: Frank Wieder / Bon Appetit / NTB Scanpix

pizzeria («paihus»), et trattori («trakteringshus») eller et osteri (vertshus).

Fra den klassiske musikken i Italia stammer det naturligvis også mange lånord, jf. oversikten over italienske tempi på neste side. I *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* er det tatt inn et musikalsk knippe. Der danses det tarantell fra Taranto, der synges det ritornell og bel canto ('vakker sang'), gjerne virtuost akkompagnert av stradivariuser og pianoforter ('svakt og sterkt'), og der spilles det folkekomedier og maskeball med bajazzoer og harlekener på scenen. Dessuten møter vi mafiosi fra camorraen og casanovaer og impresarier på jakt etter henholdsvis kvinner og kunst-

neriske talenter. Og ikke minst nytes livet ved spisebordet, gjerne over et glass chianti.

Mer eller mindre – più o meno

Et særtrekk ved italiensk er den utbredte bruken av suffikser som henges på substantiver og adjektiver for å modifisere betydningen, gi dem en annen form. De mest typiske er forminskelses-suffiksene (*diminutivi*), som ofte sammenfaller med såkalte kjæleordssuffikser (*vezzeziativi*) som *-ino* og *-etto*: En jente heter *ragazza*, en liten jente *ragazzina* eller *ragazetta*; en mann heter *uomo*, en liten mann *omino* eller *ometto*.

Italienerne bruker i tillegg forstørrelsessuffikser (*accrescitivi*) som *-one*: En stor mann heter *omone*, en stor jente *ragazzona*. Og til slutt kan ordene få en nedsettende betydning (*peggiorativi*) gjennom endelser som *-accio*: En gutt heter *ragazzo*, en lømmel *ragazzaccio*; en kvinne heter *donna*, et fruentimmer *donnaccia*, en sladrekjerring *donnicciola* og en skjortejeger *donnaiuolo*.

På spisekartet finner vi en rekke slike forminskninger og forstørrelser, blant annet pastatypene *tortellini* ('små kaker') og *tortelloni* ('store kaker') og spagettivariantene *spaghettini* og *spaghettoni*: *Spaghi* er snorer, *spaghetti* tynne snorer, *spaghettoni* syltynne snorer og *spaghettoni* litt tykkere snorer. *Spaghettoni* har sånn sett blitt utsatt for en dobbeltforminskning (*-etti* og *-ini*). En annen velkjent matrett er den innbakte pizzaen *calzone*, som ganske beskrivende betyr 'stor strømpe'.

Det er altså ingenting å si på billedbruken i det italienske matspråket, ei heller på evnen til å nyte maten, for det er nok ikke tilfeldig at *stare in pappardelle* ('å fråse pasta') er et uttrykk for å nyte livet – *la dolce vita*.

PASTAENS BETYDNING

(utvalg fra menyer i Norge)

cannelloni	=	store rør; <i>cannello</i> 'lite rør, kanyle'
fettuccine	=	små bånd; <i>fetta</i> 'skive, stykke'
linguine	=	små tunger; <i>lingua</i> 'tunge; språk'
orecchiette	=	små ører; <i>orecchio</i> 'øre'
pappardelle	=	som slukes; <i>pappare</i> 'sluke'
penne	=	fjærpenner; <i>penna</i> 'penn; fjær'
rigatoni	=	som er storriflet; <i>rigare</i> 'gjøre stripet'
rotelle	=	små hjul; <i>ruota</i> 'hjul'
spaghetti	=	tynne snorer; <i>spago</i> 'snor'
tagliatelle	=	som er utskåret; <i>tagliare</i> 'skjære ut'

Foto: Food Collection / NTB Scanpix

Il Tempo Gigante*

Tempobetegnelser og andre klassiske musikkuttrykk utgjør italienernes største bidrag til norske ordbøker. Ikke minst i konsertsalen spiller de en viktig rolle.

Adagio og allegro, piano og forte, largo og presto – dette er velkjente italienske begreper for enhver musiserende, fra mezzosopraner og koloratursangerinner til kontrabassist og konsertfiolinister. Derfor er de også lånt inn i språket vårt og tatt inn i ordbøkene.

Toneangivende italienerne

På det filharmoniske området har vi arvet ord som maestro ('mester'), som vi i Norge bruker om orkesterdirigenter, mens italienerne også titulere sine lærere, komponister, kapellmestere og sågar tømmermenn som maestroer.

Ifølge *Bokmålsordboka* kan orkesteret spille sine preludier, interludier og postludier og sine fuger, invensjoner og partitaer både staccato ('oppstykket') og pizzicato ('knipset'), rubato ('stjålet') og

ostinato ('hardnakket'). Dessuten må vi ikke glemme de mange musikkinstrumentene med italiensk opphav, som trompet ('liten basun/tromme') og klarinett ('lite og klart'), bratsj (*viola da braccio* 'armfiolin') og cello (*violoncello* 'liten kontrabass'). Her klinger altså igjen noen av språkets mange diminutiver.

I det hele tatt har det italienske språket en betydelig påvirkning på norsk konsertliv og matlaging. Dermed basta. Punktum, finale.

.....

Erlend Lønnum er rådgiver i Språkrådet.

* Tittelen betyr 'supertempoet; den kjemperaske' og er ikke hentet fra Italia, men fra navnet på racer bilen i Ivo Caprinos film *Flåklypa Grand Prix*.

MUSIKKENS BETYDNING

(utvalg fra *Bokmålsordboka*)

adagio	=	langsomt
allegro	=	lystig
andante	=	rolig
cantabile	=	melodiest, sangbart

crescendo	=	med stigende styrke
diminuendo	=	med avtagende styrke
forte	=	kraftig
furioso	=	vilt, lidenskapelig
grandioso	=	storartet, pompøst
grave	=	alvorlig
largo	=	langsomt og bredt
legato	=	bundet
maestoso	=	høytidelig
presto	=	svært hurtig
prestissimo	=	så hurtig som mulig
prima vista	=	ved første syn, uten forberedelse
ritardando	=	gradvis langsommere

Foto: Espen Bratlie / Samfoto / NTB Scanpix

Terminologitoppmøte i Noreg

■ OLE VÅGE OG MARIANNE AASGAARD

Terminologar frå heile Europa samla seg 11. og 12. oktober til eit toppmøte om terminologi i Oslo. Der diskuterte dei korleis ein skal ta ansvar for terminologiarbeid og gjere folk bevisste på kor viktig dette arbeidet er.

Slike toppmøte vert arrangerte av Den europeiske terminologiforeininga (EAFT) annakvart år. Møtet i år var det sjette i rekkja og var lagt til Noreg, sidan Jan Hoel i Språkrådet sit som president i foreininga. Språkrådets direktør, Arnfinn Muruvik Vonen, opna møtet, som samla rundt 70 deltakarar frå meir enn 15 land til diskusjon og inspirasjon.

Ansvar og bevisstheit

Det overordna temaet for toppmøtet var ansvar og bevisstheit, og føredraga var delte inn i fleire økter der temaet vart presentert frå fleire synsvinklar. Eit av måla til EAFT er å fremje fleirspråklegheit gjennom terminologi, og blant innleggshaldarar og deltakarar var fleire minoritetsspråk representerte, mellom anna samisk, irsk og baskisk, i tillegg til større språk som fransk, spansk og norsk.

Terminologiarbeid er tidkrevjande, og nytta vert ikkje alltid verdsett, især i tider med økonomiske problem. Men det er også mange lyspunkt og gode føregangsdøme som kan inspirere. Deltakarane fekk høyre om prosjekt og andre aktivitetar på terminologiområdet som syner at nokon har teke ansvar for terminologien og såleis har skapt auka bevisstheit.

Hovudinnlegget vart halde av dagleg leiar av Terminologicentrum TNC i Sverige, Anna-Lena Bucher. Ho reflekterte mellom anna over kva som kan fremje terminologisk ansvar i samfunnet. Sverige har til dømes fått ei språklov der det står at det offentlege har eit særskilt ansvar for å utvikle og nytte svensk terminologi innanfor fagområda sine. Likevel tvilte ho på om dette har hatt monaleg innverknad på terminologiarbeidet i landet. Bucher tok også opp spørsmålet om til dømes nasjonale termbankar kan styrkje bevisstheita om terminologi.

Ulike perspektiv

Ansvar på ulike plan danna den faglege ramma rundt toppmøtet. Den første seksjonen tok for seg det offentlege sitt ansvar for terminologi. Her fekk deltakarane høyre om bakgrunnen for utviklinga av den nasjonale termbanken Struna i Kroatia og Standard Norges termbank SNORRE. Deltakarane fekk òg høyre om Noregs Handelshøgskoles (NHH) prosjekt Terminor, som har som formål å utvikle ein nasjonal terminologisk infrastruktur. Desse prosjekta gjenspeglar bevisstheit og ansvar på eit sektorovergripande nivå.

Institusjonane sitt ansvar for terminologi var tema for den andre seksjonen. Ulike institusjonar la fram aktuelle termprosjekt, som den finske termbanken for universitet og høgskolar i Finland (BFT) og Sametingets arbeid med å utvikle samisk terminologi. Vidare fekk deltakarane høyre korleis det danske senteret for tekstilforskning CTR ved Københavns Universitet inkluderer terminologi som ein del av forskingsaktiviteten. Det siste innlegget under seksjonen viste korleis det europeiske kjemikaliebyrået ECHA har gjort tilgjengeleg terminologien sin i ein nettbasert termbank.

Den tredje seksjonen tok for seg yrkesutøvarane sitt ansvar for terminologi. Deltakarane fekk høyre korleis terminologar i Spania har utvikla ein termbank for baskisk, og korleis ein i Romania tenkjer at terminologisk kompetanse og kunnskap kan knytast til fagfelt som finans og marknadsføring. Seksjonen vart avslutta med eit innlegg om korleis terminologisk bevisstheit er naudsynt i omsetjingsarbeid i det fleirspråklege Sveits.

Den siste seksjonen tok opp ansvaret

til institusjonar innanfor høgare utdanning. Her understreka nederlendaren Jan Roukens ansvaret for å utvikle og nytte terminologi på alle europeiske språk i sektoren. Marita Kristiansen frå NHH tok mellom anna for seg korleis internasjonaliseringa av høgare utdanning fører til eit press mot norsk som fagspråk til fordel for engelsk. Ho synte også til forskning på språkhaldningar og undervisningsutbyte ved bruk av engelsk i høgare utdanning. Både denne og tidlegare seksjonar vart avslutta med paneldebatt med dei som heldt innlegg.

Prisutdeling

Toppmøtet vart avslutta med prisutdeling til unge forskarar i terminologi. Úna Bhreathnach frå Irland, Natalia Seghezzi frå Spania og Marie Calberg-Challot frå Frankrike vart heidra for framifrå forskning på ulike terminologifelt.

.....

Ole Våge og Marianne Aasgaard er rådgjevarar i terminologitenesta i Språkrådet.

Foto: Språkrådet

Statsansatte mener de skriver godt nok

I en undersøkelse blant statsansatte svarer nesten alle at det er viktig å forbedre språket i statlige tekster. Samtidig mener ni av ti at de selv skriver godt nok.

Undersøkelsen «Språkarbeid i staten 2012» viser også at statsansatte i liten grad kjenner til de språklige kravene som stilles i statlige styringsdokumenter. Bare en tredel av de spurte mener at de har tilstrekkelig kompetanse i begge målformer.

Andre må forbedre seg

Tidligere undersøkelser har avdekket at mange opplever brev og brosjyrer fra det offentlige som vanskelige å forstå. I denne siste undersøkelsen blant statsansatte svarer derimot 91 % at de har tilstrekkelig kompetanse i rettskriving og det å skrive klart og forståelig.

Til sammen 99 % svarer at det er viktig for dem å gi informasjon som er nyttig for mottakeren, og alle svarer at det er viktig å sørge for at mottakeren forstår budskapet. 91 % svarer at det er viktig for dem å velge enkle ord og uttrykk og å følge offisielle skrivereregler. 98 % mener det er viktig at statlige organer arbeider med å forbedre språket. Bare 32 % svarer at de har tilstrekkelig kompetanse i begge målformer – bokmål og nynorsk.

– Det er gledelig at de ansatte i staten er opptatt av å bli forstått og å skrive korrekt. Men det er påfallende at så mange sier at de har tilstrekkelig kompetanse i rettskrivning, samtidig som så

få sier det samme om sin kompetanse i de to målformene. Svarene tyder på at mange statsansatte ikke ser på det å kunne skrive både bokmål og nynorsk som en del av det å kunne skrive rett, sier Arnfinn Muruvik Vonen, direktør i Språkrådet.

– Alle innbyggere har lovfestet rett til å få tekster fra staten på sin egen målform, og staten skal bruke begge målformene. For at staten skal kunne oppfylle disse forpliktelsene, må de ansatte kunne bruke både bokmål og nynorsk. I dag bryter svært mange statsorganer loven.

Lederne må ta ansvar

– Mange elever skal arbeide i det offentlige som voksne, og de må få god skrive- og formuleringskompetanse med seg fra skolen. I tillegg har lederne i statsorganene et viktig ansvar internt: De må videreutvikle språkkompetansen til de ansatte, skape positive holdninger til bruk av begge målformer og si ifra om at lovverket og statlige styringsdokumenter skal etterleves, sier Vonen.

Undersøkelsen er gjennomført av Ipsos MMI på oppdrag fra Språkrådet. Resultatene ble lagt fram på Språkdagen 2012. Hele undersøkelsen finner du på Språkrådets nettsider.

Språkåret 2013

Språkåret skal gjennom arrangement i heile landet gje språkmangfaldet i Noreg eit løft, vere ein handfast reiskap for å følgje opp språkmeldinga *Mål og meining* og byggje opp nye møteplassar for ulike grupper av språkbrukarar. Utgangspunktet for Språkåret 2013 er 200-årsjubileet for Ivar Aasen og 100-årsjubileet for Det Norske Teatret.

Direktøren i Språkrådet, Arnfinn Muvik Vonen, er med i styringsgruppa for Språkåret og har meldt inn desse tiltaka til programmet:

Den internasjonale morsmålsdagen 21. februar: Språkrådet inviterer til seminar i Oslo om temaet «Språkmeldinga *Mål og meining* fem år: Kva er status?».

God jul!

Jul er et eldgammelt ord, og vi vet ikke sikkert hva det opprinnelig har betydd. Ordet fins i gammelnorsk *jól*, gammelengelsk *geol* og gotisk *jjuleis* (månedet før julemånedet), og det er innlånt i finsk *joulu*, ved siden av *juhla*, som betyr høytid eller fest.

På gammelnorsk het det altså *jól*. Formen *jul* har vi fått fra dansk. På nynorsk fins begge formene: *jul* og *jol*.

På engelsk heter jul *Christmas* (Kris-ti messe). En finner også stundom ordene *Yule* og *Yuletide*. Hos tyskerne heter det *Weihnachten* (de innvidde, hellige nettene). I Frankrike skriver en *Noël*, som går tilbake til latin *natalis dies* (fødselsdag).

Døves veke i slutten av september: Rundt i landet er Språkrådet med på å lære folk meir om norsk teiknspråk.

Språkdagen 2013 i midten av november: Språkrådet arrangerer årskonferanse med språkdebatt og overføring på nett.

Språkkafear gjennom året: Snakk om språk over ein kopp når Språkrådet og lokale arrangørar inviterer til språkkafé ulike stader i landet.

Språkmangfald i det offentlege: I møte med statsorgana løftar Språkrådet fram språkleg mangfald og måljamstilling.

Jul var opprinnelig en hedensk fest, trolig for grøde og fruktbarhet. Festen fant visstnok sted omkring midten av januar, det vil si midtvinters mellom vinterdagen 14. oktober og sommerdagen 14. april. Den kristne julefesten var opprinnelig lagt til 6. januar, men ble på 300-tallet flyttet til 25. desember.

Språk i et globalisert næringsliv

■ BENEDIKTE HOMME HOLSTAD

Globaliseringen skaper stadig flere fora for engelskspråklig kommunikasjon. Norsk næringsliv opplever disse endringene direkte og med stor effekt. Hva betyr det for fordelingen mellom norsk og engelsk i norske bedrifter?

I det norske samfunnet er næringsliv, forskning og høyere utdanning særlig utsatt for påvirkning fra engelsk. Men man vet ikke så mye om språkforholdene og fordelingen mellom norsk og engelsk i næringslivssektoren. Derfor valgte jeg å tematisere det i masteroppgaven min. Jeg har forsøkt å bøte på noe av kunnskapsmangelen på dette feltet ved å kartlegge språksituasjonen i norske bedrifter. Med utgangspunkt i data om språktilstanden i maritim industri-sektor har jeg vurdert hvordan globaliseringsprosesser innvirker på språkvalg og andelen norsk og engelsk i et viktig

for intern kommunikasjon i bedriftene. De fremholdt også at norsk brukes omtrent like mye på ledelsesnivå i bedriftene som av øvrige ansatte. Resultatene viser samtidig at engelsk er viktigere for bedriftene i dag enn for få år siden, og at andelen engelskspråklig kommunikasjon er større i dag enn før.

Den tiltakende bruken av engelsk må ses i sammenheng med de globaliserte markedene som de utvalgte bedriftene er en del av: Mange av bedriftene i maritim sektor har ansatte fra både inn- og utland. En del av bedriftene inngår også i større, internasjonale konserner, og

-
- «Resultatene viser at engelsk er viktigere for bedriftene i dag enn for få år siden, og at andelen engelskspråklig kommunikasjon er større i dag enn før.»

segment av det omfattende næringslivsdomenet. Dataene som danner grunnlaget for diskusjonen, er innhentet fra to nettbaserte spørreundersøkelser og fire informantintervjuer gjennomført fra november 2011 til mars 2012.

Større andel engelsk

De fleste respondentene i undersøkelsen betrakter norsk som hovedspråket

noen har underavdelinger eller datterselskaper i andre land. Med slike internasjonaliserte bedriftsstrukturer oppstår arenaer for bruk av engelsk i lingua franca-kommunikasjon (gjennom et felles hjelpespråk) fordi bedriftsintern korrespondanse involverer stadig flere med ulik språkbakgrunn. Engelsk som lingua franca forekommer nokså ofte både blant ledere og øvrige ansatte,

først og fremst fordi engelsk er det dominerende arbeidsspråket på svært mange skriftlige bruksområder. Det faktum at norsk er det fremste arbeidsspråket internt i bedriftene, synes således primært å beskrive muntlig kommunikasjon i de utvalgte bedriftene.

Engelsk mellom norske aktører

Mange av informantene oppgav at engelsk er hovedspråket i en rekke skriftlige sammenhenger, blant annet i arbeid med dokumentasjon, programvare og data-systemer. Den omfattende kategorien *dokumentasjon* inkluderer beskrivelser av produkter og arbeidsoperasjoner og andre brukermanualer. Beskrivelsene gjør det for eksempel mulig for produksjonsarbeidere i ett land å sette seg inn i hvordan ingeniører i et annet land har planlagt en arbeidsoperasjon. Slik dokumentasjon er oftest tilegnet nettopp internasjonale kunder og samarbeidspartnere, og den blir derfor utarbeidet på engelsk. Også en del operativsystemer er bygget opp på

engelsk for at utenlandske parter vil kunne ta seg inn i systemene uten oversettelser.

Resultatene peker imidlertid også på at engelsk brukes i en del skriftlig kommunikasjon der det kun er norsktalende parter involvert, blant annet i e-postkorrespondanse mellom norske aktører. En del av korrespondansen viste seg å foregå på engelsk i tilfelle den med tiden skulle kunne deles med utenlandske aktører. I flere av bedriftene ble også møte-referater og kontrakter utformet kun på engelsk for å unngå ekstraarbeidet ved å utarbeide to utgaver av det samme dokumentet. Både bruken av engelsk i slike hjemlige kommunikasjonskontekster og bedriftenes valg av språk generelt synes å skrive seg fra hensynet til hva som er mest praktisk på lengre sikt.

Engelsk som teknologispråk

Innovativ virksomhet og utvikling av nye teknologier er betegnende for mange av studiens utvalgte bedrifter. En-

Foto: Jon Hauge / Aftenposten / NTB Scanpix

kelte av de tidligere undersøkelsene om språk i næringslivet har antydnet at arbeidsområder som er tilknyttet nyere teknologi, ofte er forbeholdt engelsk. Jeg forsøkte derfor å undersøke om nye teknologier blir omtalt på norsk, og om relevante fagbegreper finnes i norske ordformer. Resultatene viste at mange faguttrykk, særlig uttrykk tilknyttet den internasjonale offshorebransjen, er innarbeidet på engelsk. Enkelte av informantene gav eksplisitt uttrykk for en mangel på norske faguttrykk, og mange konstaterte at den relevante fagterminologien i deres bedrifter var engelsk. Engelske fagbegreper og uttrykk ble derfor brukt også i muntlig kommuni-

Bedrifter og språk i endring

En vesentlig konsekvens av globaliseringen er altså at lingua franca-kommunikasjon blir viktig på stadig flere nivåer i industribedriftene. Bedriftene i maritim sektor har i dag kommet nokså langt i de prosessene som bringer bedrifter og språkbrukere tettere sammen: Mange av dem inngår i større internasjonale konserner eller har selv datterselskaper i andre land. Flere av bedriftene har flyttet ut produksjonsvirksomhet som et resultat av høye lønns- og produksjonskostnader her til lands. Slike omorganiseringer bidrar til en større grad av internasjonalisering også innad i de enkelte bedriftene. Om noen år vil an-

● «Behovet for et lingua franca blir stadig større og
● tarenaene for bruk av engelsk stadig flere.»

kasjon internt i bedriftene.

Nær alle produktbetegnelser og nettsider var engelske, ettersom disse er beregnet på internasjonale kunder. Flertallet i de to spørreundersøkelsene sa seg også enig i påstanden om at teknologiens språk først og fremst er engelsk. I vår tids globale økonomi blir teknologisk utvikling og industriprodukter skapt, formidlet og iverksatt på tvers av landegrensener, og bidragene til de enkelte bedriftene er ofte kun ett av mange bidrag til det samme prosjektet eller produktet. Utviklingen mot slike spesialiserte, nisjebaserte industrivirksomheter gjør at aktører fra stadig flere land blir involvert i de samme arbeidsprosessene. Av den grunn blir også behovet for et lingua franca stadig større, og arenaene for bruk av engelsk stadig flere.

takelig flere segmenter av norsk næringsliv være innrettet på en liknende måte, med deler av virksomhetene lagt til utlandet og andre deler til Norge. Det er også mulig at omfanget av utenlandsk eierskap i norske bedrifter vil fortsette å øke.

Næringslivet påvirkes i ulik grad av globaliseringen. Derfor vil også språkforhold og fordelingen mellom norsk og engelsk variere mellom de ulike næringslivssektorene. Engelsk vil uansett få en stadig mer betydelig rolle som kommunikasjonsredskap og arbeidsspråk ved siden av og muligens i stedet for norsk i ulike nasjonale næringsvirksomheter.

.....

Benedikte Homme Holstad har mastergrad i nordisk språkvitenskap fra Universitetet i Oslo.

OM SPRÅKRÅDET

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og er underlagt Kulturdepartementet. Målet for arbeidet i Språkrådet er at norsk skal vere i bruk i alle delar av samfunnslivet også i framtida – og ikkje bli sett til sides av engelsk. Vi vil gi det offentlege, næringslivet og folk flest tru på at norsk språk duger, og arbeider for å auke kunnskapen om norsk språk.

Dette gjer Språkrådet for å styrkje stillinga til det norske språket:

- Vi informerer på nettsidene og i publikasjonane våre om god og rett norsk.
- Vi svarer på om lag 10 000 språkspørsmål på e-post og telefon i året.
- Vi arrangerer konferansen Språkdagen kvart år for å skape debatt om aktuelle utfordringar for norsk språk.
- Vi har ei språkteneste for statsorgan som gir råd til stats-tilsette om korleis dei kan skrive klart og godt og få ei jamnare fordeling av bokmål og nynorsk.
- Vi har ei terminologiteneste som samordnar utvikling og tilgjengeleggjering av norsk terminologi og fremjar bruken av norsk fagspråk.
- Vi har ei tilsynsteneste som følgjer med på om statsorgana følgjer krava til fordeling av bokmål og nynorsk.
- Vi informerer om norsk teiknspråk og samarbeider med aktørar på feltet.
- Vi har ei stadnamnteneste som gir råd om korleis stadnamn skal skrivast på kart og vegskilt.
- Vi arbeider for at IKT-produkt skal byggje på norsk tekst og tale, og samordnar ei datatermgruppe som foreslår nye, norske dataord.
- Vi deler ut Språkprisen for framifrå bruk av bokmål og nynorsk i sakprosa.
- Vi gir diplom til næringsdrivande som har gitt verksemda eit godt, kreativt norsk namn.
- Vi samarbeider med offentlege og private institusjonar om tiltak som styrker bruken av norsk.
- Vi godkjenner ordbøker og ordlister til bruk i skulen.
- Vi forvaltar rettskrivinga i nynorsk og bokmål og følgjer med på korleis språket utviklar seg.

Direktøren i Språkrådet er leiar for 33 tilsette. Styret i Språkrådet er utnemnt av kulturministeren. Språkrådet har fire fagråd som er referansegrupper med språkkunne og språkengasjerte personar frå heile samfunnet. Fagråda gir innspel og råd om saker på sine fagfelt.

www.sprakradet.no

www.sprakradet.no

SPRÅKRÅDET
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

TELEFON: 22 54 19 50
TELEFAKS: 22 54 19 51

ANSVARLEG REDAKTØR:
Arnfinn Muruvik Vonen

INFORMASJONSSJEF:
Svein Arne Orvik

REDAKTØRAR:
Erlend Lønnum
erlend.lonnum@sprakradet.no

Åsta Norheim
asta.norheim@sprakradet.no

ABONNEMENT OG
ADRESSEENDRING:
bestilling@sprakradet.no

Signerte artiklar frå
eksterne skribentar står
for forfattaren sitt syn.

Ettertrykk tillate når kjelda er
oppgitt.

OPPLAG: 11 700
Tekstene i dette nummeret
finst òg på Internett:
www.sprakradet.no
www.sprakradet.no

Fire nummer i året
Redaksjonen avslutta
26.10.2012

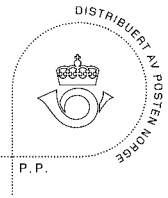
LAYOUT: Marit Heggenhougen
www.cmykdesign.no
TRYKK: Zoom Grafisk

ISSN 0333-3825

OMSLAGSBILETE:
*Foto: Matteo Mezzadri /
StockFood / NTB Scanpix*

B

NORGE/NOREG

HISTORIA BAK

DAS LOCH OG DASSLOKK

At orda i overskrifta liknar kvarandre, er ikkje utan grunn. Det høgtyske inkjekjønnsordet *das Loch* og det norske inkjekjønnsordet *dasslokk* tyder høvesvis 'holet' (som er bunden form eintal) og 'lokk på ein dass' (som er ubunden form eintal). Men eit lokk er på ein måte det motsette av eit hol, for lokket dekkjer til holet.

Opphavet til det norske substantivet *ein dass* er det tyske ordet *das Häuschen*. Det tyder opphavleg det same som 'veslehuset', eit velkjent norsk ord for 'dass'. Overgangen frå den noko kryptiske nemninga *das Häuschen*, som opphavleg berre tyder 'det vesle huset', utan å nemna noko om kva slags hus det er, kjem nok av at ein var for blyg til å gå inn på aktiviteten der. Til slutt vart *das Häuschen* skore ned til berre *dass*, som er ein norsk måte å skriva den tyske bundne artikkelen på.

Das Loch er eit hol som er grave ut av noko, og eit lokk er jo det som *dekkjer* til eit hol. Derfor er det ikkje utan grunn at eit slags lokk kan heita *deksel*.

Er likskapen mellom *das Loch* og *dasslokk* tilfeldig, eller er opphavet det same? I *das Loch* er *das* den bestemte artikkelen. Både *Loch*, som altså tyder 'hol', og *lokk*, som tyder mesta det motsette, kjem av ei samgermansk rot **Luk*. Jamfør at det norrøne verbet *at luka* kan tyda både 'lata opp' og 'lata att'. Å seia både «Lukk opp døra!» og «Lukk att døra!» er heilt vanleg i moderne norsk.

Det norske ordet *ein dass* er altså laga på ein sjeldsynt måte. Det er rett og slett ein opphavleg høgtysk bunden artikkel som har vorte til eit substantiv i norsk.

Svein Nestor, cand.philol.

.....

RETURADRESSE:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

ISSN 0333-3825